EESTI NARKO-POLIITIKA AASTANI 2030

VALGE RAAMAT

EESTI NARKOPOLIITIKA AASTANI 2030

Väljaandja: **Siseministeerium**
(Pikk 61, 15065 Tallinn)
Koostööpartnerid: **Sotsiaalministeerium, Justiitsministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Rahandusministeerium**

Kujundus: **Martin Mileiko** (Profimeedia OÜ)

EESTI NARKOPOLIITIKA AASTANI 2030

on strateegiline dokument, milles on sõnastatud Eesti kõige olulisemad narkovaldkonna sihid, mille saavutamise nimel järgmised kümme aastat ühiselt tegutseda.

Narkopoliitika koostamise ülesande kinnitas Vabariigi Valitsuse uimastiennetuse komisjon. Dokument on koostatud komisjoni ekspertöörühma juhtimisel, kes kaasas asjasse puutuvad riigiasutused, huvirühmad, narkootikumide tarvitajate eestkõnelejad ja teised.

Koostamisel võeti aluseks Eesti uimastitarvitamise vähendamise poliitika valge raamatu 2014–2018 lõpphindamise raportis[1] esitatud järeldused ja ettepanekud. Samuti arvestati valdkonna ekspertide soovitustega, mis selgitati välja intervjuude käigus.

Dokumendis kirjapandud kokkulepped on aluseks narkovaldkonna tegevuste ja nende elluviimiseks vajalike ressursside planeerimisel. Dokumendis esitatud põhimõtted on täitmiseks eelkõige riigiasutustele, kuid eesmärkide saavutamine eeldab tihedat koostööd kõigi huvirühmadega.

DOKUMENDIS ESITATUD PÕHIMÕTTED ON TÄITMISEKS EELKÕIGE RIIGIASUTUSTELE, KUID EESMÄRKIDE SAAVUTAMINE EELDAB TIHEDAT KOOSTÖÖD KÕIGI HUVIRÜHMADEGA.

[1] Siseministeerium 2019. Eesti uimastitarvitamise vähendamise poliitika valge raamat 2014–2018. Lõpphindamise raport. Tallinn. www.siseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/valge_raamatu_lopphindamise_raport_11.2019.pdf (10.05.2021).

PEAMISED LÄHTEKOHAD
Eesti narkopoliitika loomisel

EESTI NARKOPOLIITIKA ON AMBITSIOONIKAS ja julgeb järgmisel kümnel aastal keskenduda probleemidele, mille lahendamine ei ole lihtne. Selleks on dokumendis sõnastatud Eesti narkopoliitika eesmärgid julgelt ja konkreetselt nii, et need kõnetaks ja inspireeriks tegutsema.

NARKOPOLIITIKA ON VALDKONDADEÜLENE PRIORITEET. Eesmärkide saavutamiseks on vaja valitsusasutuste ühiseid pingutusi, üksinda häid tulemusi ei saavuta. Selleks on dokumendis lepitud kaasatud asutustega kokku viis suurt muutust, mille suunas ühiselt liigutakse.

NARKOPOLIITIKA ELLUVIIMISEKS PEAB TEGEMA SENISEST EDUKAMAT HUVIKAITSET, et tagada avalikkuse toetus ja otsustajate valmisolek narkopoliitika sihid täita. Selleks et see kõnetaks laiemat ringi avalikkust ja oleks kõigile arusaadav, on dokument koostatud võimalikult konkreetse ja kompaktsena.

Narkopoliitika **VISIOON**

Kuhu soovime kümne aastaga jõuda?

Aastaks 2030 on narkootikumide **TARVITAMINE JA SELLEGA SEOTUD KAHJUD SAAVUTANUD EESTIS PÜSIVA LANGUSTRENDI.**

Aastaks 2030 saavad narkootikumide tarvitajad **EESTIS IGAKÜLGSET VAJALIKKU ABI.** Tarvitajate õigusrikkumiste puhul eelistatakse **KARISTUSTE ASEMEL ABITEENUSEID**.

Aastaks 2030 on narkovaldkonna teenused ja sekkumised saanud **LOOMULIKUKS OSAKS EESTI TERVISE-, SOTSIAAL-, HARIDUS- JA ÕIGUSKAITSE TEENUSTES.**

Narkopoliitika PÕHIMÕTTED

Millest lähtume kõigi tegevuste elluviimisel?

KUIDAS SUHTUME NARKOOTIKUMIDE TARVITAJASSE?

- Suurendame ühiskonnas mõistmist ja suhtumist, et narkootikumide tarvitaja on abi vajav inimene.
- Ei kasuta narkootikumide tarvitajate kohta halvustavat ja tõrjuvat sõnavara, suhtume inimestesse austavalt.
- Muudame normaalsuseks narkoprobleemi korral abi otsimise, sealhulgas perearsti poole pöördumise.
- Mõistame, et teekond sõltuvusest tervenemiseni võib olla pikk ja konarlik ning tagasilangustega.
- Keskendume sellele, et õiguskaitsjate esmane eesmärk on toetada narkootikumide tarvitaja vajaliku teenuseni jõudmist.

KUIDAS TÖÖTAME?

- Hoolime ja märkame, et jõuda narkootikumide tarvitamise põhjusteni võimalikult varakult ja hoida ära probleemi süvenemine.
- Lähtume tegevuste planeerimisel ja abi pakkumisel inimeste vajadustest.
- Mõõdame oma tegevuste mõju, et suunata riigi raha tõenduspõhiste ja tulemusi toovate meetmete rakendamisse. Loobume ebatõhusatest tegevustest.
- Tõstame narkootikumide tarvitajatega töötamise ausse ja väärtustame töötajaid.
- Tagame narkootiliste ja psühhotroopsete ravimite kättesaadavuse ravi vajavatele inimestele.
- Tagame piisava hulga spetsialistide koolitamise ja neile vajaliku täiendusõppe.
- Lepime riiklikul tasandil kokku, kes mida teeb, ning seisame ühiselt selle eest, et valdkond oleks prioriteetne ja sellele tagatud vajalikud ressursid.

Narkopoliitika PRIORITEEDID JA EESMÄRGID

ENNETUS

Aastaks 2030 oleme asendanud projektipõhise ennetustöö süsteemse ja jätkusuutlikult rahastatud tegevusega.

TUGI JA RAVI

Aastaks 2030 on Eestis narkootikumide tarvitajate abistamine integreeritud tervishoiu-, sotsiaal- ja haridussüsteemi.

KAHJUD

Aastaks 2030 ei sure Eestis narkootikumide tarvitamise tagajärjel mitte ükski inimene.

TURG JA MÜÜK

Aastaks 2030 suudame Eestis oluliselt vähendada narkootikumide levitamist noortele.

KARISTUSED

Aastaks 2030 toetab karistuspoliitika narkootikumide tarvitamisega seotud tervisekahjude vähenemist.

PRIORITEET

ENNETUS

VASTUTAVAD MINISTEERIUMID:
SOTSIAALMINISTEERIUM, HARIDUS- JA TEADUSMINISTEERIUM, SISEMINISTEERIUM, JUSTIITSMINISTEERIUM

EESMÄRK

Aastaks 2030 oleme asendanud projektipõhise ennetustöö süsteemse ja jätkusuutlikult rahastatud tegevusega.

KOLM PEAMIST SIHTI

1. **KUIDAS TAGAME, ET KÕIK VALDKONNAS KASUTATUD ENNETUS-SEKKUMISED OLEKSID MÕJUSAD?**

2. **KUIDAS JÕUAME MÕJUSA ENNETUS-TÖÖGA ROHKEMATE INIMESTENI?**

3. **KUIDAS TAGAME ENNETUSTÖÖ SPETSIALISTIDELE BAAS- JA TÄIENDUSÕPPE?**

MIKS JUST SELLINE SIHT?

1.

KUIDAS TAGAME, ET KÕIK VALDKONNAS KASUTATUD ENNETUS-SEKKUMISED OLEKSID MÕJUSAD?

Ennetustegevuse tulemuslikkuse hindamine ei ole Eestis tavapärane, praegu ei nõua seda poliitikakujundajad rahastusotsuste tegemisel ega praktikud enne tegevuse rakendamist. Puudu on ülevaade sellest, kui kvaliteetsed ja tulemuslikud sekkumised on, seetõttu on keeruline hinnata ressursside otstarbekat kasutamist. Ennetustegevuse tulemuslikkuse hindamine on keeruline, kuna enamik rahastusallikaid toetavad tegevuse elluviimist, mitte selle mõju hindamist.

Riiklikul tasandil peab rahastama tõendatud tulemuslikkusega sekkumismeetmete elluviimist ning teadmata tulemuslikkusega sekkumisviiside puhul hindama usaldusväärsete eksperimentaaluuringutega nende tulemuslikkust. Teenuste kvaliteeti ja tulemuslikkust, näiteks mobiilne noorsootöö ja vaimse tervise teenused, peab samuti hindama – nii on võimalik tagada tegevuse kasu. Toimivate sekkumisviiside kasulikkust peab pooltele selgitama, samuti kirjeldama, millist kahju põhjustavad mittetoimivad ennetustegevused, näiteks hirmutamine, ühekordsed tegevused, endiste tarvitajate kogemuslood.[2] Mittetoimivate tegevuste asemel peab pakkuma alternatiivseid toimivaid lahendusi, et nende asemel ei hakataks pakkuma ebatõhusaid sekkumisi.

MITTETOIMIVATE TEGEVUSTE ASEMEL PEAB PAKKUMA ALTERNATIIVSEID TOIMIVAID LAHENDUSI, ET NENDE ASEMEL EI HAKATAKS PAKKUMA EBATÕHUSAID SEKKUMISI.

Selleks et ennetustöö oleks süsteemsem ja kvaliteetsem, on vaja jõuda ühtse arusaamani, missugusena Eestis tõenduspõhise ennetuse tulevikku nähakse ja kuidas selle plaanipärast rakendamist toetada. Juhtimisotsused, sealhulgas rahastamisotsused ja prioriteetide seadmine, avaldavad olulist ja pikaaegset mõju ennetuse kvaliteedile ja tulemuslikkusele.

[2] International Standards on Drug Use Prevention, Second updated edition. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime and the World Health Organization, 2018. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

MIKS JUST SELLINE SIHT?

2.

KUIDAS JÕUAME MÕJUSA ENNETUS-TÖÖGA ROHKEMATE INIMESTENI?

Eestis puudub ülevaade, milliseid sekkumismeetmeid, sealhulgas teenuseid, ning missugustes sihtrühmades, keskkondades (näiteks kodu, lasteaed, kool) ja vanuserühmades rakendatakse. Ennetustegevusega alustatakse hilja ja haavatavamatele rühmadele või inimestele suunatud teenused, näiteks kooli sotsiaalpedagoogi või psühholoogi teenus, ei ole alati kättesaadavad. Samale sihtrühmale (näiteks algkoolilapsed) suunatakse tihti mitu tegevust, samas kui teiste (näiteks teises ja kolmandas kooliastmes õppivad lapsed) puhul ennetustegevus sootuks puudub.

Senisest enam on vaja eri sihtrühmadele suunatud sekkumisi ehk mitmekülgseid programme ja lahendusi, mida pakkuda nii riigi kui ka kohalikul tasandil. Kõikide tulemuslike teenuste ja tõenduspõhiste sekkumiste kättesaadavuse peab tagama olenemata elukohast, emakeelest, sotsiaal-majanduslikest tingimustest ja erivajadustest. Ennetustegevuste ulatuse ja mõju suurendamiseks tuleb neid ellu viia keskkondades, kus inimesed regulaarselt aega veedavad, näiteks pereüritustel, koolis, spordi- ja huviringides. Tõenduspõhiste sekkumiste kasutamisele peab tagama pikaaegse toetuse ja kindlustama nende laialdase rakendamise, et saavutada mõju laste ja perede heaolule.[3]

KÕIKIDE TULEMUSLIKE TEENUSTE JA TÕENDUSPÕHISTE SEKKUMISTE KÄTTESAADAVUSE PEAB TAGAMA OLENEMATA ELUKOHAST, EMAKEELEST, SOTSIAAL-MAJANDUSLIKEST TINGIMUSTEST JA ERIVAJADUSTEST.

Vaja on jõuda valdkondadeülesele kokkuleppele, milliseid sekkumisi Eestile kohandada ning mida Eestis arendada ja rahastada, samuti kuidas laiendada tulemuslikke sekkumisi selliselt, et jõuda piisava hulgani sihtrühmast.

[3] Siseministeerium 2019. Eesti uimastitarvitamise vähendamise poliitika valge raamat 2014–2018. Lõpphindamise raport. Tallinn. www.siseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/valge_raamatu_lopphindamise_raport_11.2019.pdf (10.05.2021).

MIKS JUST SELLINE SIHT?

3. KUIDAS TAGAME ENNETUSTÖÖ SPETSIALISTIDELE BAAS- JA TÄIENDUSÕPPE?

Valdkonniti mõistetakse ennetustööd erinevalt. Enamasti peetakse selle all silmas probleemsele olukorrale ja käitumisele reageerimist ning probleemide lahendamist, mitte nende tekkimise ärahoidmist. Koolitöötajad peavad ennetust tihtipeale millekski, mida tehakse alles pärast narkootikumide tarvitamisest teadasaamist, rahvatervise spetsialistid peavad ennetuseks kõike alates väärtushinnangute kujundamisest kuni ravi ja rehabilitatsioonini, lastekaitsevaldkonnas peetakse ennetuseks kogu lastekaitsetööd. Paljud laste ja noortega töötavad spetsialistid ei saa kõrgkoolis õppides teada, kuidas uimasti tarvitamist ennetada, näiteks kuidas laste ja noorte eluoskuseid ja sotsiaalseid pädevusi arendada. Igaüks teeb, mida oskab ja vajalikuks peab, seetõttu esineb nii puudujääke kui ka dubleerimist.[4]

ENNETUSTÖÖ KVALITEETI PEAB ÜHTLUSTAMA NING VÄHENDAMA EBATÕHUSATE VÕI ISEGI KAHJULIKE TEGEVUSTE RAKENDAMIST.

Ennetustöö kvaliteeti peab ühtlustama ning vähendama ebatõhusate või isegi kahjulike tegevuste rakendamist. Vaja oleks vaid ennetusega tegelevaid spetsialiste, kelle ülesanne on planeerida ja ellu viia ennetustööd, see võimaldaks tõsta ennetustöö kvaliteeti ning tuua valdkonnale vajalikku tähelepanu. Praegu teevad ennetustööd nii tervisedenduse koordinaatorid, sotsiaaltöötajad kui ka õpetajad. Kohustuslik väljaõpe ennetustöö teemal ning täienduskoolituste laialdasem pakkumine aitaks vältida olukordi, kus ennetustegevust viiakse ellu, toetudes vaistule ja tunnetusele, mitte teadusele.

Selleks et ennetus muutuks teiste valdkondade (näiteks haridus, noorsootöö, tervishoid) püsiosaks ja oleks kvaliteetne, peab lõimima ennetustöö põhimõtted laste ja peredega töötavate spetsialistide, sealhulgas õpetajate, tugispetsialistide, lastekaitsetöötajate ja noorsootöötajate baaskoolitusse ning korraldama neile teemakohaseid täienduskoolitusi. Ennetusteemade kajastamine spetsialistide baas- ja täiendusõppes aitab tuua valdkonda juurde pädevaid spetsialiste ning valdkonnale tähelepanu, et tulevikus ei peetaks ennetustööd poole kohaga tööks, mida saab korraldada teiste asjade kõrvalt.

[4] Streimann, K., Abel-Ollo, K. Kuidas parandada ennetuse kvaliteeti Eestis? Tallinn: Tervise Arengu Instituut, 2020. https://intra.tai.ee/images/prints/documents/160751165379_kuidas_parandada_ennetuse_kvaliteeti.pdf (20.05.2021).

PRIORITEET

TUGI JA RAVI

VASTUTAVAD MINISTEERIUMID:
SOTSIAALMINISTEERIUM, HARIDUS- JA TEADUSMINISTEERIUM

EESMÄRK

Aastaks 2030 on Eestis tarvitajate abistamine integreeritud tervishoiu-, sotsiaal- ja haridussüsteemi.

KOLM PEAMIST SIHTI

1. KUIDAS TAGAME, ET ABIVAJAJAID MÄRGATAKSE VARAKULT JA ET NEILE TAGATAKSE TEENUSTE KÄTTESAADAVUS ÕIGEL AJAL?

2. KUIDAS LOOME SÜSTEEMI, KUS VAJALIKE TEENUSTE SAAMINE JA NENDE VAHEL LIIKUMINE ON INIMESE JAOKS LIHTNE JA MUGAV?

3. KUIDAS PAKUME ROHKEM ERINEVAID VAJADUSPÕHISEID RAVI- JA TUGITEENUSEID?

MIKS JUST SELLINE SIHT?

1.

KUIDAS TAGAME, ET ABIVAJAJAID MÄRGATAKSE VARAKULT JA ET NEILE TAGATAKSE TEENUSTE KÄTTESAADAVUS ÕIGEL AJAL?

Selleks et probleemid võimalikult varakult avastada ja hoida ära nende süvenemine, peab tagama narkootikumide tarvitamise esmase hindamise juba esmatasandi tervishoius, aga ka sotsiaal- ja haridusteenuste pakkumisel. Oluline on märgata mitte ainult sõltuvushäiret, vaid psüühilisi ja sotsiaalseid probleeme laiemalt. Abivajaduse varajane märkamine, probleemi hindamine ja esmane nõustamine peavad olema kättesaadavad elukohajärgselt kõikides Eesti piirkondades. Tervisekeskustes peavad töötama vaimse tervise õed. Perearstidele ja -õdedele tuleb pakkuda täiendusõpet sõltuvusteemadel, et nad oskaksid inimesi narkootikumide tarvitamisega seotud teemadel nõustada.

ABIVAJADUSE VARAJANE MÄRKAMINE, PROBLEEMI HINDAMINE JA ESMANE NÕUSTAMINE PEAVAD OLEMA KÄTTESAADAVAD ELUKOHAJÄRGSELT KÕIKIDES EESTI PIIRKONDADES.

2.

KUIDAS LOOME SÜSTEEMI, KUS VAJALIKE TEENUSTE SAAMINE JA NENDE VAHEL LIIKUMINE ON INIMESE JAOKS LIHTNE JA MUGAV?

Ravi- ja tugiteenuste puhul on oluline läbi mõelda, kuidas pakkuda teenuseid abivajajale süsteemselt ja integreeritult. Ravi- ja tugiteenused peavad moodustama tervikliku võrgustiku, kus teenuste vahel liikumine on lihtne. See eeldab, et leiame lahenduse, kuidas vahetada turvaliselt andmeid tervishoiu- ja sotsiaalsüsteemide ning teiste poolte vahel. Sõltuvusprobleemiga kui juhtiva diagnoosiga kliendile ei tohi olla piiranguid hoolekande, sealhulgas erihoolekande teenuste saamisel, seda ka juhul, kui inimene on läbinud või läbib sõltuvusravi. Vanglast vabanenud kinnipeetavatele, kellel on olnud probleem narkootikumide tarvitamisega, peab tagama tugiisikuteenuse, mis aitaks neil taasühiskonnastuda ning juhataks nad pärast vabanemist vajaliku abi ja toeni.

RAVI- JA TUGITEENUSED PEAVAD MOODUSTAMA TERVIKLIKU VÕRGUSTIKU, KUS TEENUSTE VAHEL LIIKUMINE ON LIHTNE.

MIKS JUST SELLINE SIHT?

3. KUIDAS PAKUME ROHKEM ERINEVAID VAJADUSPÕHISEID RAVI- JA TUGITEENUSEID?

Fentanüüli tarvitamise suure leviku tõttu on enamik riigi rahastatud teenuseid olnud suunatud opioidide tarvitajatele. Olukord on muutunud, kuid teiste narkootikumide tarvitajatele mõeldud abistamisvõimalusi on vähe või puuduvad need üldse. Abivajajaid püütakse aidata, kohandades opioidide tarvitajatele mõeldud raviprogramme, kuid vaja on luua ravi- ja nõustamisteenused ka kanepi, stimulantide ja hallutsinogeenide tarvitajatele. Abi ei peaks piirduma ainult mürgistus- või võõrutusnähtude ravimisega. Enam ressurssi tuleb suunata psühholoogilise ja sotsiaalse toimetuleku toetamisele ning psüühiliste probleemide lahendamisele, pakkudes muu hulgas narkootikumide tarvitajatele senisest enam vaimse tervise toetamise teenuseid ning kogemusnõustamist. Ebaseaduslikule turule jõuavad uued psühhoaktiivsed ained, mille tarvitamisega võivad kaasneda tõsised psüühikahäired. Tarvitavate ainete muutumisel suureneb vajadus sõltuvus- ja muu psüühikahäirega patsientide ravivõimaluste järele. Raske psüühilise häirega sõltlastele peavad olema loodud eriprogrammid.

ABIVAJAJAID PÜÜTAKSE AIDATA, KOHANDADES OPIOIDIDE TARVITAJATELE MÕELDUD RAVIPROGRAMME, KUID VAJA ON LUUA RAVI- JA NÕUSTAMISTEENUSED KA KANEPI, STIMULANTIDE JA HALLUTSINOGEENIDE TARVITAJATELE.

Praegu puuduvad ka paindlikud soopõhised teenused, näiteks naispatsientidele mõeldud raviprogrammid, kuhu nad saaksid tulla koos imikuga ja mis sisaldaksid ka vanemlike oskuste õpetamist. Unustada ei tohi ka tarvitajate lähedasi, kes vajavad samuti tuge.

Eesmärkide saavutamiseks peab soodustama erinevate tõenduspõhiste psühhomeetriliste sõelküsimustike ja hindamisinstrumentide valideerimist ja kasutamist. See võimaldab paremini hinnata inimeste vajadusi ja teenuste tulemuslikkust.

PRIORITEET

KAHJUD

VASTUTAVAD MINISTEERIUMID:
SOTSIAALMINISTEERIUM, SISEMINISTEERIUM

EESMÄRK

Aastaks 2030 ei sure Eestis narkootikumide tarvitamise tagajärjel mitte ükski inimene.

KOLM PEAMIST SIHTI

1. **KUIDAS VÄHENDAME TARVITAMISEGA SEOTUD TERVISE-KAHJUSID JA ÕNNETUSI?**

2. **KUIDAS SAAVUTAME ÜLEDOOSIDEST PÕHJUSTATUD SURMADE JÄTKUVA VÄHENEMISE?**

3. **KUIDAS HOIATAME NARKOOTIKUMIDE TARVITAJAID UUTE JA OHTLIKE AINETE EEST?**

MIKS JUST SELLINE SIHT?

1. KUIDAS VÄHENDAME TARVITAMISEGA SEOTUD TERVISE-KAHJUSID JA ÕNNETUSI?

Kuigi iga narkootilise aine proovimine ei vii alati sõltuvuse tekkimiseni, kaasnevad narkootikumide tarvitamisega alati ohud. See võib põhjustada mitmeid terviseprobleeme, füüsilisi ja vaimseid traumasid, õnnetusi ning ka inimese surma. Narkootikumide tarvitamise puhul peavad kahjude ennetamise ja vähendamise tegevused olema mitmekülgsed ning sõltuma eelkõige uimastitarvitamise viisist ja keskkonnast ning tarvitamisega seotud probleemidest.

Seni on Eestis kahjude vähendamise tegevused olnud peamiselt suunatud opioidide süstimisega seotud probleemide lahendamisele. Seda seetõttu, et narkootikume süstivad inimesed on ühiskonnas stigmatiseeritud ja eriti haavatavad mitmete sotsiaalsete, majanduslike ja psühholoogiliste probleemide tõttu. Samuti esineb neil rohkem selliseid tervisekahjusid nagu vere kaudu levivad nakkushaigused (HIV, B-hepatiit, C-hepatiit), põletikud ja üledoosid.

OLEMASOLEVATEST TEENUSTEST PEAB EDASI ARENDAMA VAIMSE TERVISE TEEMADEL NÕUSTAMISE JA TUGIISIKUTEENUST NING TEGEMA NEED ROHKEM KÄTTESAADAVAKS.

Enam rõhku tuleb panna ka teistele narkootiliste ainete tarvitamisest tulenevatele kahjudele, nagu joobes juhtimine ja liiklusõnnetused, traumad, vaimse tervise probleemid ja peresuhete halvenemine. Olemasolevatest teenustest peab edasi arendama vaimse tervise teemadel nõustamise ja tugiisikuteenust ning tegema need rohkem kättesaadavaks. Tähelepanu peab pöörama selliste probleemide ennetamisele, mis kaasnevad narkootikumide tarvitamisega peo- ja ööelus. Selleks peab pakkuma nõustamisteenuseid ja mitmekülgset teavet ohutuma narkootikumide tarvitamise kohta. Samuti peab kujundama peokeskkonda turvalisemaks, näiteks koolitama meelelahutuskohtade personali tundma ära narkootikumide tarvitamise märke ja märkama abivajajat, soodustama vee ja alkoholivabade jookide kättesaadavust.

MIKS JUST SELLINE SIHT?

2.

KUIDAS SAAVUTAME ÜLEDOOSIDEST PÕHJUSTATUD SURMADE JÄTKUVA VÄHENEMISE?

Selleks et vähendada üledoosidest põhjustatud surmade arvu, on vaja ohutuma tarvitamise teemadel nõustada nii narkootikume tarvitavaid inimesi, nende lähedasi kui ka võimalikke pealtnägijaid. Samuti on vaja võimaldada neile ligipääs opioidi antidoodile naloksoonile, mida manustatakse kannatanule, kellel on opioidide üledoos. Eestis on naloksoon retseptiravim ning seetõttu on selle kättesaadavus piiratud. Selleks et opioidide üledoosidest põhjustatud surmade arv jätkuvalt väheneks, on oluline tagada naloksooni kättesaadavus. See eeldab muuhulgas, et selle retsepti või ravimi enda väljastamist lihtsustatakse, näiteks laiendatakse retsepti väljakirjutamise õigust õdedele või luuakse erisus, et naloksooni võivad väljastada ka asutused, kes tervishoiuteenuseid ei osuta.

Rakendama peab kõiki Maailma Terviseorganisatsiooni ja Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ning teiste rahvusvaheliste organisatsioonide soovitatud meetmeid üledooside ennetamiseks. Üks Eestis proovimata meetod on ohutuma tarvitamise keskuste rajamine. Nende keskuste eesmärk on üledooside ennetamine selle kaudu, et narkootikumide tarvitajatele on võimaldatud tarvitada narkootikume hügieenilises ja turvalises keskkonnas ning teha seda tervishoiutöötajate järelevalve all – nii on üledoosi korral abi kohapeal kättesaadav. Sellistes keskustes on olemas steriilsed narkootikumide tarvitamise vahendid, valmisolek inimesi nõustada ja neile esmaabi pakkuda, kuid narkootikumide tarvitamisel inimesi ei aidata. Oluline on sealjuures informeerida ja harida kogu elanikkonda, et vältida ebamõistlike hirmude tekkimist, mis võivad kaasneda uute teenuste loomisel.

ÜKS EESTIS PROOVIMATA MEETOD ON OHUTUMA TARVITAMISE KESKUSTE RAJAMINE.

MIKS JUST SELLINE SIHT?

3. KUIDAS HOIATAME NARKOOTIKUMIDE TARVITAJAID UUTE JA ERITI OHTLIKE AINETE EEST?

Narkootikumide tarvitajatele on oluline pakkuda usaldusväärset ja operatiivset teavet turule tulnud uute või ohtliku koostisega ainete kohta. Nii saab ennetada nende ainete tarvitamisel tekkivaid terviseprobleeme. Tähtis on, et pakume teavet eri ainete koosmõju kohta, sealhulgas sellega kaasnevate terviseriskide ja riskide võimaliku vähendamise kohta.

Hoiatustegevuste hulka kuulub narkootikumide tarvitamise eelne testimine (*pill testing, drug checking*). Selle käigus loovutab tarvitaja narkootikumi vabatahtlikult testijatele aine analüüsiks. Analüüsi käigus selgub, milliseid koostisosi ja mis kontsentratsioonis loovutatud aine sisaldas. Aine loovutaja saab teavet nii narkootikumi koostise kui ka ainega seotud terviseriskide kohta. Meetme kõige olulisem osa on tarvitaja teavitamine narkootiliste ainete tarvitamise riskidest ja sellel teemal nõustamine. Lisaks võimaldab testimine saada paremat ja operatiivset ülevaadet uimastiturul toimuvatest suundumustest, sellest võib olla abi narkootikumide pakkumise vähendamisel.

ENAM TÖÖJÕUDU, TEHNIKAT JA ERIVAHENDEID PEAKS SUUNAMA SELLESSE, ET TÕKESTADA TEISTE AINETE JA NARKOOTIKUMIDE LEVIKUT, EELKÕIGE ALAEALISTE SEAS.

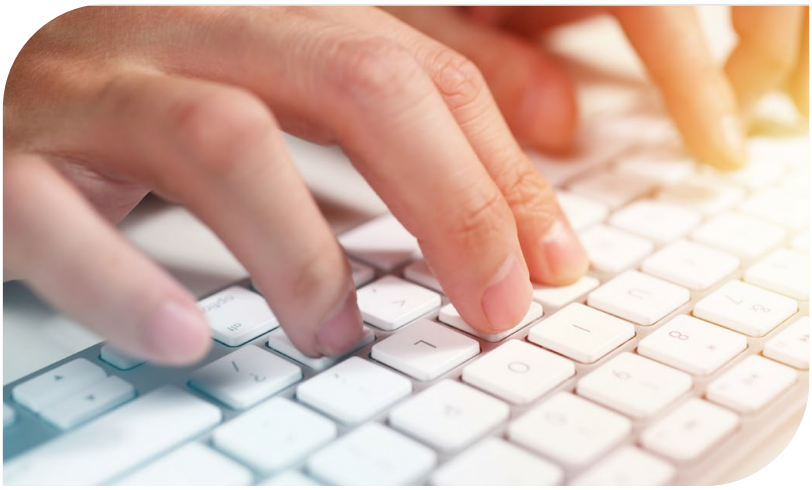

PRIORITEET

TURG JA MÜÜK

VASTUTAVAD MINISTEERIUMID:
SISEMINISTEERIUM, JUSTIITSMINISTEERIUM,
RAHANDUSMINISTEERIUM

EESMÄRK

Aastaks 2030 suudame Eestis oluliselt vähendada narkootikumide levitamist noortele.

KOLM PEAMIST SIHTI

1. **KUIDAS TAKISTAME ERINEVATE NARKOOTIKUMIDE TURULE TULEMIST?**

2. **KUIDAS PIIRAME KURITEGELIKE ÜHENDUSTE TEGUTSEMIST EESTIS?**

3. **KUIDAS KOHANEME GLOBAALSETE KANEPITRENDIDEGA?**

MIKS JUST SELLINE SIHT?

1.

KUIDAS TAKISTAME ERINEVATE NARKOOTIKUMIDE TURULE TULEMIST?

Enim narkosurmasid põhjustanud fentanüülide levik on Eestis 2021. aasta seisuga märkimisväärselt pidurdunud. Enam tööjõudu, tehnikat ja erivahendeid peaks suunama sellesse, et tõkestada teiste ainete ja narkootikumide levikut, eelkõige alaealiste seas. Senisest suuremat tähelepanu peab pöörama olukordadele, kus alaealisele annab narkootilise aine üle täisealine. Lisaks peab leidma mõjusad alternatiivsed karistusmeetodid alaealistele, kes annavad narkootilist ainet edasi teistele alaealistele.

Õiguskaitseasutused peavad oma tegevust senisest täpsemini prioriseerima ning analüüsima oma tegevuse mõju. Nii on võimalik teha otsuseid, millel on pikaajaline positiivne mõju. Eelisvaldkondade määramine ja tegevuse täpne sihistamine annavad asutustele suunad ja juhised, kuidas oma tegevust kavandada ning kuhu tööjõudu, tehnikat ja erivahendeid suunata. Üha enam kaubitsetakse narkootikumidega internetis, samuti vahendatakse neid kulleri ja posti teel. Õiguskaitseasutused peavad tagama võimekuse selliseid trende avastada, seirata ja menetleda.

ENAM TÖÖJÕUDU, TEHNIKAT JA ERIVAHENDEID PEAKS SUUNAMA SELLESSE, ET TÕKESTADA TEISTE AINETE JA NARKOOTIKUMIDE LEVIKUT, EELKÕIGE ALAEALISTE SEAS.

MIKS JUST SELLINE SIHT?

2. KUIDAS PIIRAME KURITEGELIKE ÜHENDUSTE TEGUTSEMIST EESTIS?

Organiseeritud kuritegevuse, sealhulgas rahapesu skeemide lai ulatus ja kiire ülemaailmne levik ohustavad sisejulgeolekut ja finantssüsteemide usaldusväärsust. Eesti on mõjutatud rahvusvaheliste narkootikumidega kaubitsejate tegevusest, sest Eesti kaudu transporditakse narkootikume naaberriikidesse. Transiidi piiramiseks tuleb suurendada ja tõhustada koostööd teiste riikidega. Organiseeritud kuritegevuse valdkonna eripära on selles tegutsevad isikud, kes võtavad teiste kurjategijatega võrreldes kõige kiiremini kasutusele uusima tehnoloogia, sealhulgas nende tegevuse konspireerimist võimaldava tehnika.

Kuritegude avastamine ja menetlemine peab õiguskaitseasutuste vahel olema hästi koordineeritud, samuti peab suurenema narkokuritegudes kriminaaltulu arestimine. Kurjategijad tegelevad ennekõike valdkondades, mis kõige rohkem tulu toovad. Uuringud on näidanud, et hinnanguliselt ringleb Euroopa Liidus ebaseaduslikul turul 110 miljardit eurot, see on u 1% Euroopa Liidu sisemajanduse kogutoodangust.[5] Selle põhjal on alust eeldada, et 98,9% kriminaaltulust ei ole konfiskeeritud. Ainuüksi need näitajad annavad põhjust kahelda, kas praegu kasutusel olevad mehhanismid kriminaaltulu tuvastamiseks on piisavad. Selleks peab ametnikke rohkem koolitama ja võtma kasutusele uued tehnilised vahendid (näiteks jälitustegevuseks). Peab suurenema politsei võimekus tuvastada ja tõhusalt tõkestada narkokuritegude rahastamise allikaid ning raha liikumise viise.

KURITEGUDE AVASTAMINE JA MENETLEMINE PEAB ÕIGUSKAITSEASUTUSTE VAHEL OLEMA HÄSTI KOORDINEERITUD, SAMUTI PEAB SUURENEMA NARKOKURITEGUDES KRIMINAALTULU ARESTIMINE.

[5] Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, mis käsitleb kriminaaltulu arestimist ja konfiskeerimist Euroopa Liidus. Eelnõu seletuskiri. www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2013-0178+0+DOC+XML+V0//ET#title2 (10.05.2021).

MIKS JUST SELLINE SIHT?

3. KUIDAS KOHANEME GLOBAALSETE KANEPITRENDIDEGA?

Kanepi tarvitamine on Eesti elanike hulgas pidevalt suurenenud, samuti peavad seda üha enam normaalseks kooliõpilased. Näiteks on vähenenud kanepi tarvitamisega seotud terviseriski tajumine: kui varem pidas seda suureks 38% 15-16. aastastest, siis 2019. aasta uuringus on neid õpilasi ainult 28%. Ka regulaarse tarvitamisega seotud terviseriski suureks hindamine on nelja aastaga vähenenud 72%-lt 65%-le.[6] Viimase kümnendi jooksul kanepi legaliseerinud riikidest alguse saanud trend on tekitanud arutelu ka Eestis. Eesti seisukoht on olnud konservatiivne, see tähendab, et kanepi legaliseerimist ei toetata. Suurenema peab mõtestatud arutelu ja selgitustöö. Kanepiga ei seostu enam vaid enese uimastamine, üha enam pakutakse uudistoodetena ka kanepit sisaldavaid toiduaineid ja -lisandeid, samuti kasutatakse kanepit kosmeetikatoodetes ning isegi eneseabis ja ravis. Sellega võib kaasneda hoiakute muutumine nii narkootikumide kui ka nende tarbimise suhtes. Kuna kanepi tarvitamine on suurenenud, peab tagama selle tarvitajatele vajaliku ravi- ja nõustamisteenused ning vastavad programmid. Samuti peab tagama õiguskaitseasutustele rohkem ressurssi, et avastada kanepi müümisega seotud kuritegusid.

KUNA KANEPI TARVITAMINE ON SUURENENUD, PEAB TAGAMA SELLE TARVITAJATELE VAJALIKU RAVI- JA NÕUSTAMISTEENUSED NING VASTAVAD PROGRAMMID.

[6] Vorobjov S, Tamson M. Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: tubakatoodete, alkoholi ja narkootiliste ainete tarvitamine Eesti 15–16-aastaste õpilaste seas. Tallinn: Tervise Arengu Instituut; 2020.

PRIORITEET

KARISTUSED

VASTUTAVAD MINISTEERIUMID:
JUSTIITSMINSTEERIUM, SISEMINISTEERIUM,
SOTSIAALMINISTEERIUM

EESMÄRK

Aastaks 2030 toetab karistuspoliitika narkootikumide tarvitamisega seotud tervisekahjude vähenemist.

KOLM PEAMIST SIHTI

1. **KUIDAS TAGAME KARISTUSTE ASEMEL PIISAVAS MAHUS ALTERNATIIVSEID TEENUSEID JA PROGRAMME?**

2. **KUIDAS KUJUNDAME SEADUSI NII, ET NEED TOETAKS TERVISEKAHJUDE VÄHENEMIST?**

3. **KUIDAS AITAME PAREMINI KARISTUSSÜSTEEMI SATTUNUD NARKOOTIKUMIDE TARVITAJAID?**

MIKS JUST SELLINE SIHT?

1.

KUIDAS TAGAME KARISTUSE ASEMEL PIISAVAS MAHUS ALTERNATIIVSEID TEENUSEID JA PROGRAMME?

Narkootikumidega seotud süütegude arv on Eestis endiselt suur. Kui narkootikumidega seotud väärtegude (narkootikumide tarvitamine ja väikeses koguses omamine) arv on viimastel aastatel langenud, siis kuritegude arv püsib stabiilsena.[7] Kõikidest kinnipeetavatest moodustab 25% narkootikumidega seotud kuritegude eest karistatud isikud, olles seega osakaalukam kuriteoliik, mille eest reaalset vangistust kantakse. Kuritegude puhul on narkootikumide tarvitamine tegur, mis suurendab peale karistuse kandmist tõenäosust panna toime korduv kuritegu.[8]

Aastast 2019 võib narkokuriteo toimepanemises kahtlustatava või süüdistatava puhul menetluse lõpetada ja asendada see ravi või muu abiteenusega. Eesmärk on vähendada korduvate õigusrikkumiste arvu ja seeläbi õiguskaitseasutuste kulusid, samuti pakkuda narkootikumide tarvitajatele lahendusi (ravi, nõustamine, kahjude vähendamine), mis aitavad vähendada tarvitamist ja sellega kaasnevaid riske. Praktikas kasutatakse seda võimalust harva. Vaja on laiendada alternatiivsete mõjutusvahendite valikut, suurendada nende regionaalset kättesaadavust ja teenuskohtade arvu. Samuti peab senisest enam teavitama politseiametnikke, prokuröre, kohtunikke, aga ka Eesti elanikke alternatiivsetest sekkumistest, nende eesmärgist ja mõjust. Vangistusele alternatiivide rakendamisel on oluline tagada kvaliteetne kriminaalhooldus, millel on tähtis roll abiteenuste pakkumisel ja nendele jõudmisel.

VAJA ON LAIENDADA ALTERNATIIVSETE MÕJUTUSVAHENDITE VALIKUT, SUURENDADA NENDE REGIONAALSET KÄTTESAADAVUST JA TEENUSKOHTADE ARVU.

[7] Kuritegevus Eestis 2020. Justiitsministeerium. www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/ (24.05.2021).
[8] Justiitsministeerium 2018. Retsidiivsus Eestis 2017. Kriminaalpoliitika uuringud nr 27. Koostanud Andri Ahven, Ave Roots, Mari-Liis Sööt. Tallinn, lk 23. www.kriminaalpoliitika.ee/et/retsidiivsus-eestis-2017 (24.05.2021).

MIKS JUST SELLINE SIHT?

2.

KUIDAS KUJUNDAME SEADUSI NII, ET NEED TOETAKS NARKOOTIKUMIDE TARVITAMISEGA SEOTUD TERVISE-KAHJUDE VÄHENDA-MIST JA SAMAS VÕIMALDAKS TAGADA ÜHISKONNA TURVALISUSE?

Riigi karistuspoliitikas peab leidma parema tasakaalu tarvitajate, sealhulgas sõltlastest õigusrikkujate ning narkootiliste ainetega kriminaalse tulu teenimise eesmärgil kauplejate, tarnijate ja vahendajate karistamisel. Karistuspoliitika eesmärk peab olema narkootikumide tarvitamise ja sellega kaasnevate kahjude vähenemise toetamine. Peab analüüsima praegu kehtivaid seadusi ja hindama nende asjakohasust kokkulepitud narkopoliitika eesmärkide saavutamisel. Eelkõige peab analüüsima, kas narkootilise aine väikeses koguses ja oma tarbeks omamise karistamine vabaduse võtmisega või rahalise karistusega on mõjus ja kas see aitab kaasa soovitud tulemuse saavutamisele – tarvitamisega seotud tervisekahjude vähenemine ja tarvitamisest loobumine. Seejärel peab ellu viima vastavad karistuspoliitilised valikud. Hirm karistuse ees takistab abivajajaid oma probleemidega võimalikult vara tegelemast. 2020. aastal karistati ligi 2000 isikut narkootilise aine tarvitamise eest arsti ettekirjutuseta, enamikul juhtudel ei kaasnenud ühtegi teist süütegu, seega inimesi karistati nende tarbimisharjumuste eest.

HIRM KARISTUSE EES TAKISTAB ABIVAJAJAID OMA PROBLEEMIDEGA VÕIMALIKULT VARA TEGELEMAST.

Süüteo raskusastet ja karistuse määramist mõjutab muuhulgas aine kogus. Paljude narkootiliste ainete puhul tekib tarvitajatel kiiresti suur taluvus ehk tolerants ning osa tarvitajate jaoks võib juba ühe doosi suurus ületada karistusseadustikus sätestatud aine suure koguse piirmäära. Praegu kehtestatud suure koguse määr ei võimalda alati eristada inimesi, kes omavad narkootilisi aineid oma tarbeks kasutamiseks, ning tootjaid, levitajaid ja kaubitsejaid. Samuti karistatakse eraisikuid mis tahes koguses kanepitaimede kasvatamise eest kuni viieaastase vangistusega ning kasvatamist menetletakse alati kuriteona. Praegu ei ole politseil võimalik menetleda üksikute taimede ehk enamasti enda tarbeks kanepi kasvatamist väärteo korras.

MIKS JUST SELLINE SIHT?

Ühetaoline karistuspoliitiline lähenemine nii tarvitajatele kui ka kauplejatele, tarnijatele ja vahendajatele annab soovitule vastupidise tulemuse – narkootikumidega seotud kahju ühiskonnale suureneb. Seega on vaja analüüsida, kuidas tagada eesmärk, et karistused oleksid enam seotud ainete käitlemise eesmärgi ja sellest põhjustatud laiemate ühiskondlike kahjudega ning vähem ainete kogustega.

ÜHETAOLINE KARISTUSPOLIITILINE LÄHENEMINE NII TARVITAJATELE KUI KA KAUPLEJATELE, TARNIJATELE JA VAHENDAJATELE ANNAB SOOVITULE VASTUPIDISE TULEMUSE – NARKOOTIKUMIDEGA SEOTUD KAHJU ÜHISKONNALE SUURENEB.

MIKS JUST SELLINE SIHT?

3.

KUIDAS AITAME PAREMINI KARISTUS-SÜSTEEMI SATTUNUD NARKOOTIKUMIDE TARVITAJAID?

Eesti vanglates oli 2020. aasta lõpus 926 sõltuvusdiagnoosiga isikut (39% vangidest). Kuritegude puhul on sõltuvusainete tarvitamine tegur, mille puhul on tõenäosus panna toime korduv kuritegu kõige suurem. Näiteks ilmnes 2018. aasta uuringust, et 79% ohtlike narkootiliste ainete tarvitajatest kuulati kahe aasta jooksul pärast vanglast vabanemist üle kuriteos kahtlustatavana, samas kui mittetarvitajate puhul oli neid 45% vabanenutest.[9]

Korduvate õigusrikkumiste arvu vähendamiseks ja vanglast vabanemisel edukaks tavaellu naasmiseks on oluline võimaldada uimasteid tarvitanud kinnipeetavatele vanglas ravi- ja tugiteenused. Kättesaadavad peavad olema ka kahjude vähendamise teenused, mille eesmärk on piirata mitme kaasuva kahju (näiteks HIV või suremus üledoosi tõttu) levikut. Varem narkootikume tarvitanutele on vanglast vabanemisele järgnev aeg väga riskantne, kuna tagasilanguse korral on suur tõenäosus üledoos teha, seetõttu tuleb laiendada naloksooni kättesaadavust ka vanglast vabanevatele inimestele.

KORDUVATE ÕIGUSRIKKUMISTE ARVU VÄHENDAMISEKS JA VANGLAST VABANEMISEL EDUKAKS TAVAELLU NAASMISEKS ON OLULINE VÕIMALDADA UIMASTEID TARVITANUD KINNIPEETAVATELE VANGLAS RAVI- JA TUGITEENUSED.

Pärast vanglast vabanemist on väga oluline roll taasühiskonnastamisel. Sõltlaste puhul on siinjuures tihti takistuseks majanduslikud probleemid: eelkõige võlad riigi ja kannatanute ees, sageli on need pööratud sundtäitmisele. Võlalõksu jäämise riski vähendamiseks tasub kaaluda varianti, mille korral riik loobub oma nõuete sissenõudmisest, kui inimene on näiteks kindla aja jooksul suutnud olla õiguskuulekas. Samuti on oluline, et vanglast vabanenud inimeste iseseisva elu taasalustamist toetataks majutuse, madala läve hariduse, toetatud töökohtade ja muude sotsiaalsete teenuste abil.

[9] Justiitsministeerium 2018. Retsidiivsus Eestis 2017. Kriminaalpoliitika uuringud nr 27. Koostanud Andri Ahven, Ave Roots, Mari-Liis Sööt. Tallinn, lk 23. www.kriminaalpoliitika.ee/et/retsidiivsus-eestis-2017 (24.05.2021).